

ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN SAPANCA GÖLÜ VE İZMIT KÖRFEZİ'NDEKİ BALIKÇILIK ÇALIŞMALARI

Gülşah ESER*

Giriş

Köy öğretmeni ve köye yararlı meslek elemanı yetiştirmek amacıyla 17 Nisan 1940 tarihinde kurulan Köy Enstitüleri'nin¹, işlevsellikleri ve başarılarıyla bu amaçlardan daha fazlasına hizmet ettiği bilinmektedir. Cumhuriyet devrimlerinin köylere yayılması, toplumun okuryazarlık oranının artırılması, tarımla ilgili teknik bilgilerin köylüye kazandırılarak tarım sektöründe verim ve ilerlemenin sağlanması ya da sağlık hizmetlerinin köye kadar götürülmesi bu hizmetler arasında yer almaktadır. Bu amaçlardan hareketle, Köy Enstitüleri projesinin salt Milli Eğitim alanına yönelik olmayıp özellikle Tarım ve Sağlık bakanlıklarıyla koordineli biçimde yürütülen toplumsal bir proje olduğunu belirtmek gerekir. Köy Enstitüleri kuruluş amaçlarının yanı sıra okul faaliyetleri, sosyal yapıları, demokratik uygulamaları, toplumdaki etkileri ve köy hayatına katkılarıyla Cumhuriyet tarihindeki eğitim kurumlarının üzerinde en çok konuşulan ve en çok tartışılan konularından biri olmuştur.²

Bu çalışmada, öncelikle Köy Enstitüleri'nin kuruluş süreci ve ders programları üzerinde durularak; genelde Arifiye Köy Enstitüsü tarihi, özelde ise bu enstitünün Sapanca Gölü ve İzmit Körfezi'ndeki balıkçılık çalışmaları hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Köy Enstitüleri'nin Kuruluş Süreci

Cumhuriyet'in ilk on yılı, birçok alanda devrimlerin yapılması ve bu sürecin halka benimsenmesi çalışmalarıyla geçmişti. Bununla birlikte eğitim-öğretim alanında amaçlanan seviyeye ulaşılamamıştı.

1935 nüfus sayımı istatistiklerine göre, Türkiye'deki erkek nüfusun % 76,7'si, kadın

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, gulsaheser@harran.edu.tr, gulsaheser2003@yahoo.com

- 1 Köy Enstitüleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul, 1970; Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, İdeal Yayıncılık, İstanbul, 2013; Şevket Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık, Ankara, 1971; Baha Mutlu Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007; Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine (1923-1950)*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997; Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, yay. haz.: Engin Tonguç, Güldiken Yayınları, Ankara, 2000.
- 2 Gülşah Eser, "Köy Enstitüleri'nde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 1.

nüfusun ise % 91,8'i okuma-yazma bilmemektedir. Aynı istatistiklere göre 10.000'den az nüfuslu yerlerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 89,3. 10.000'den çok nüfuslu yerlerde ise % 59,7 olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda kanunen ilköğrenim görmek zorunda olan çocukların şehir ve kasabalarda % 80'i, köylerde ise ancak % 26'sı okutulabilmektedir.³ Bu verilerden hareketle, ülkede ilköğrenimi hızla yayma ve bu girişimde özellikle köylere önem verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Üretici nüfus açısından bakıldığında ise, Türkiye'de ihtiyar, çocuk ve malûller hariç, faal nüfusu oluşturan 7.921.000 kişinin % 81'i çiftçilik yapmakta, % 8'i sanayi ve maden, % 4'ü ticaret ve ulaştırma işleriyle uğraşmaktaydı. Faal nüfusun % 5'i memurdu ve % 2'lik bir kısmı ise serbest işlerde hizmet görenlerdi. Bu verilere bakıldığında, eğitim-öğretimin ve bilimin hızla yayılması gereken yerlerin, faal nüfusun % 81'ini oluşturan köyler olduğu ortaya çıkmaktadır. Köylü nüfus ise iş alanı olarak önemli oranda çiftçilikle uğraşmaktaydı. Nüfus çoğunluğunu ve nüfusun ihtiyaçlarını da gözeterek bir an evvel devlet elinin köylere uzanması gerekiyordu. Kalkınma, ilerleme ve Cumhuriyet devrimlerini yayma konularında ilk atılımlar köylerden başlamalıydı. Bu nedenle, köylünün okutulması, terbiye edilmesi, istihsal kabiliyetlerinin artırılması ve sağlık işlerinin yoluna koyulması zorunlu görülmüştür. Bu bağlamda, köylüyü okutmanın ve onu daha iyi bir müstahsil (üreten, üretici) haline getirmenin birinci şartı olarak bu işi başaracak şekilde hazırlanmış rehberlere, yani köy öğretmenlerine ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur.⁴

O dönemde Türkiye'deki 40.000 köyden ancak 4.959'unda öğretmenli ve 4.000'inde ise eğitimli okul mevcuttu. 31.000 köyün de okulsuz kaldığı dikkate alındığında, Türkiye'nin o yıllardaki öğretmen yetiştirme ve okul yapımı ihtiyacının ivedilikle halledilmesi gereği ortaya çıkmaktaydı.⁵ Buradan hareketle, öğretmenlerin çabuk, kolay ve iyi yetiştirilebilmeleri için yeni ve pratik usullere ihtiyaç duyulmuş; ilköğretimi az zamanda ve az masrafla yaygınlaştırabilmek için şu iki önlem düşünülmüştür:⁶

1. Nüfusları 400'den az küçük köyler için, köy öğretmenleri⁷ yetiştirmeye devam etmek,
2. Köy Enstitüleri vasıtasıyla, eski yöntemlerden farklı bir yöntemle köye öğretmen ve burada köye gerekli elemanları yetiştirmek.

Eğitmenlerin ilkokulların yalnızca ilk üç sınıfını okutabilmeleri, dördüncü ve beşinci sınıfları da okutabilecek köy öğretmenlerine gereksinimi arttırmıştır.

Köy Enstitüleri projesine kadar köylere şehirlerdeki öğretmen okulları mezunlarından öğretmenler gönderilmiş, ancak bu öğretmenlerin şehir hayatına alışmalarından dolayı köy hayatına adapte olamamaları gibi nedenler köylerdeki eğitim-öğretim hayatını sekteye uğratmıştır. Köy Enstitüleri projesinde ise sadece köy çocuklarını okutmakla yükümlü değil, aynı zamanda köyün eğitim yoluyla canlandırılmasını da sağlayacak öğretmenler yetiştirilmesi hedeflenerek köy sosyolojisi de dikkate alınmıştır. Bu nedenle enstitülerin açılmasına yönelik kanun tasarısında, köye öğretmen yetiştirme işinde uyulacak prensipler şu şekilde belirtilmiştir:⁸

3 Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, *Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar*, yay. haz.: Mustafa Aydoğan, Ankara, 2000, s. 32-33.

4 A.g.e., s. 33.

5 A.g.e., s. 34.

6 A.e.

7 Eğitimci yetiştirme kurslarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Barış Arslan, "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Köy Eğitimci Yetiştirme Projesi", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006; Yasemin Akkafa, "Köy Eğitimci Yetiştirme Kanunu ve Türk Milli Eğitiminde Uygulanması", Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010; Bahattin Uyar, *Tonguç'un Eğitimci Yetiştirme Projesi*, Öğretmen Dünyası, Ankara, 2000.

8 Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, *Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar*, s. 35-36.

1. Öğretmen namzedini (adayını) köyden almak,
2. Köyden alınmış çocukları, köy hayatından uzaklaştırmayan bir muhit içinde iyi bir çiftçinin bilgilerine sahip ve bildiklerini de tatbikine muktedir bir halde yetiştirmek,
3. Bu çocuklara öğretmenlik mesleği ile birlikte köyde geçecek demircilik, yapıcılık, dülgerlik, kooperatifçilik; kız talebeye çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi, ziraat sanatları, hastaya bakmak gibi işleri de öğretmek,
4. Bunlardan fevkalâde bir istidat gösteren talebeye yüksek tahsil yollarını kapalı bulundurmamak,
5. Öğretmen olamayacakları öğrendikleri işlerden birini yapmak üzere serbest köy hayatına bırakmak,
6. Öğretmen olacakları da köy hayatının şartlarına tahammül edebilecek ve o muhit içinde daha mütekâmil ve verimli bir hayat yaratma iktidarını kazanacak surette hazırlamak,
7. Öğretmen ve köye lüzumlu unsurları yetiştirmek üzere açılacak müesseseleri arazi vaziyeti müsait yerlerde kurmak, onları müstahsil birer müessese haline getirerek hiç olmazsa talebenin iâşe ihtiyaçlarını temin edebilecek şekilde idare etmek ve böylelikle masraflarını azaltarak ileride devlete yük olmayacak hale gelmelerine çalışmak.

Köy Enstitüleri kanun tasarısında köye öğretmen yetiştirme işindeki genel prensipler belirtildikten sonra proje hükümlerinin gerekli sebepleri detaylandırılmış⁹ ve daha önce köy öğretmen okulu olarak İzmir, Trakya, Eskişehir ve Kastamonu'da açılmış olan kurumların kanunla Köy Enstitüleri haline getirileceği ve bunlara sağlanan hakların aynen korunacağı belirtilmiştir.¹⁰

15 yıl içinde 17-20 bin öğretmen ile köyler için gerekli diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere bölge müessesesi halinde yeniden açılacak Köy Enstitüleri ise şunlardır:¹¹

Bölgeye giren vilayetler	
1. Kars (Cılavuz)	Erzurum, Çoruh, Ağrı
2. Kayseri (Pazarören)	Yozgat, Kırşehir, Niğde, Sivas
3. Malatya (Akçadağ)	Tunceli, Elazığ, Diyarbakır, Mardin, Urfa
4. Kocaeli (Arifiye)	Bursa, Bilecik, İstanbul
5. Isparta (Gönen Köyü)	Konya, Burdur
6. Samsun (Hamamayağı)	Amasya, Tokat
7. Adana (Haruniye-İloğlu)	Maraş, Gaziantep
8. Trabzon (Beşikdüzü)	Ordu, Giresun, Rize, Gümüşhane
9. Antalya (Galib paşa çiftliği)	İçel, Muğla
10. Hatay	
11. Van	Muş, Bitlis, Siirt, Hakkari, Bingöl
12. Şark vilayetlerinden diğer birinde	

9 Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar, s. 36-37.

10 A.g.e., s. 38.

11 A.g.e., s. 38; S. Edip Balkır, Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946), Ankara, Hür Yayınevi, 1974, s. 17-18.

Köy enstitüleri projesi, Maarif¹², Ziraat¹³, Dahiliye¹⁴, Bütçe¹⁵ Encümenleri'nde görüşülmüş ve komisyonlarca yapılan değişiklik önerilerinden¹⁶ sonra Meclis görüşmelerine geçilmiştir. Meclis görüşmelerinin ardından ise tasarı oya sunulmuş ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu 17 Nisan 1940 tarihinde 278 oyla kabul edilmiştir.¹⁷

Köy Enstitüleri'nin açıldığı döneme bakıldığında, Türkiye ve dünyada önemli dönüşümlerin yaşandığı görülür. O dönemde yaşanan bu dönüşümler Fay Kirby tarafından şöyle dile getirilmektedir:

"1940'da dünyanın büyük bir bölümü savaşa tutuşurken, Türkiye'de eğitim yoluyla geriliğe karşı açılacak bir savaş için «İlköğretim Seferberliği» hazırlıkları yapılıyordu. Türkiye'nin liderleri sulh yolu ile yapılacak böyle bir «otuz yıl savaşı»nın modern Türkiye'yi uygarlık ereklerine ulaştırmasını istiyorlardı. Köy Enstitüsü hareketi, işte bu sulhçü savaşın ağırlık merkezi oldu."¹⁸

Köy Enstitüleri milli eğitim alanında ülkenin ihtiyaç duyduğu köy öğretmenleri yetiştirmenin yanı sıra teknik elemanların ve sağlık insan gücünün yetiştirilmesine de katkıda bulunacaktı. Ancak bu işlevlerinin yanı sıra, Cumhuriyet devrimlerinin köy tabanına kadar aktarılmasında da önemli bir işlevi üstlenmişti. *"Dönemin önemli atılımlarının belki de en önde geleni köy enstitüleri idi. Köy enstitüleri adeta bir gizlilik örtüsü altında gerçekleştirilmek istenmişti. Dönemin basın organlarında enstitüler ile ilgili haber ve yorum bulmak pek zordur. Konu sadece bir eğitim sorunu olarak gündeme getirilmiş ve köy okullarına süratle öğretmen yetiştirilmesi projesi olarak takdim edilmişti. Ayrıca, köyden toplanmış, köy yaşantısını yakından bilen köylü çocuklarının yine köy koşullarında eğitilmelerinin sağlanması ve uygulamaya yönelik eğitim verilmesi sonucunda, biraz da tecrit edilmiş şartlarda, klasik yöntemlerin dışında yetiştirilerek, her birinin bir meslek öğrenerek, yeniden köylerine geri dönmeleri, köyün kalkınmasını da sağlayacak bir atılım olarak görülmüştü. Köylü öğretmenler köylü çocuklarını köylerinde eğitecekler, köylü meslek sahipleri de köylü yetişkinleri tarımsal alanda eğitmeye çalışacaklardı. Hatta, bu aşamada dahi, projeye soğuk bakan oldukça etkili bir çevrenin varlığı hissediliyordu. Buna bir de, üzerinde resmi planda hiç konuşulmayan, fakat önemle durulan bir başka boyutu da eklemek gerekir. Tek parti ideolojisi ile yetiştirilmiş ve eğitilmiş köylü çocukları kırsal alanda rejimin destek unsurlarını teşkil edeceklerdi. Bir toprak reformu aşamasında bu grubun desteğine ve enerjisine ihtiyaç olabilirdi..."¹⁹* ifadelerinden hareketle, Köy Enstitüleri projesinin salt Milli Eğitim alanına yönelik olmayıp, Türkiye'nin birçok açıdan kalkınmasında da manivela görevi gördüğü ve toprak reformu gibi ülkenin kaderini ilgilendiren bir konuda da aracı bir rol oynaması öngörülen bir proje olduğu söylenebilir.²⁰

Böylelikle Türkiye'de, eğitmen yetiştirme kursları ile başlayan eğitim hamlesi köy öğretmen okulları ile devam etmiş ve Köy Enstitüleri projesiyle ise perçinleştirilmiştir. 1940 yılında Türkiye'nin birçok yerinde bu enstitülerin açılmasıyla birlikte; köy öğretmen okulu statüsündeki okullar Köy Enstitüleri'ne dönüştürülmüş ve mevcut eğitmen kursları ise bu enstitülerin bünyesinde çalışmalarını devam ettirmiştir. Önce eğitmen kursunun sonra ise Köy Enstitüsü'nün açıldığı illerden biri de Kocaeli'dir.

12 26.03.1940 tarihli Maarif Encümeni Mazbatası için bkz.: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar, s. 41-43.

13 29.03.1940 tarihli Ziraat Encümeni Mazbatası için bkz.: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar, 43-45.

14 03.04.1940 tarihli Dahiliye Encümeni Mazbatası için bkz.: A.g.e., s. 45-46.

15 13.04.1940 tarihli Bütçe Encümeni Mazbatası için bkz.: A.g.e., s. 46-50.

16 Bu öneriler için bkz.: A.g.e., s. 50-62.

17 A.g.e., s. 111.

18 Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, s. 201.

19 Cemil Koçak, "İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye", Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, İstanbul, YKY, 2002, s. 317.

20 Gülşah Eser, a.g.t., s. 72-73.

İlk Adım: Arifiye Eğitim Kursu

1936 yılında uygulamaya konulan Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları projesi bağlamında, Türkiye'nin belirli yerlerinde eğitim kursları açılmaya başlanmış ve projenin başarılı olduğu görülünce kursların ülke çapında yaygınlaştırılması kararı alınmıştır. Bu kurslardan biri de Kocaeli yöresinde açılan Arifiye Eğitim Kursu'dur. 1937 yılında açılan kurs, eğitim namzedi (adayı) yetiştirmek üzere 48 öğrenci ile işe başlamıştır. Bu öğrencilerin 1 tanesi ilkokul mezunudur. 10 tanesi halk mektebine devam etmiştir. 31 öğrencinin bir öğrenim belgesi olmamakla birlikte bunların ordudan terhis edilmiş onbaşı ya da çavuş rütbesindeki erler olması ihtimal dâhilindedir. 1937 yılı itibariyle kursta bir öğretmen, bir muhasebe memuru, bir ayniyat memuru, iki hademe ve bir aşçı bulunmaktadır. Eğitim kursları Sağlık, Eğitim ve Tarım bakanlıklarının koordineli olarak yürüttükleri bir proje olduğundan kurstaki öğrenciler bu üç bakanlığın sınavında başarılı bulunarak seçilmiştir. Bu öğrencilere kurs süresi boyunca sağlık, eğitim ve ziraat dersleri²¹ verilerek günde 7 ders okutulmuştur. Bu derslerin arasında jimnastik ve temizlik dersleri de vardır. Ancak, bir yıl sonundaki başarı oranı % 20'dir. Zamanla kursun öğrenci sayısı artmış; 1939 yılı Nisan ayı itibariyle kursa Bilecik'ten 30, Bolu'dan 60, Bursa'dan 60 ve Kocaeli'den 50 öğrenci olmak üzere toplam 200 öğrenci kaydedilmiştir.²² 1940 yılında Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla Arifiye Eğitim Kursu da yeni açılan Arifiye Köy Enstitüsü bünyesine alınmış ve kurs çalışmaları aynı çatı altında 1949 yılına kadar devam etmiştir.²³

Kocaeli'de Bir Eğitim Devrimi: Arifiye Köy Enstitüsü

Tıpkı diğer birçok Köy Enstitüsü gibi Kocaeli'deki Arifiye Köy Enstitüsü de 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı kanunla kurulmuştur²⁴ ve Arifiye'nin kurucu müdürü Süleyman Edip Balkır'dır.²⁵ Köy Enstitüleri Kanunu gereği Arifiye Köy Enstitüsü bölgesine giren iller Bursa, Bilecik ve İstanbul olarak belirlenmesine rağmen; buraya Kocaeli, Bursa, Bolu, İstanbul ve Bilecik'ten öğrenciler alınmıştır.²⁶ Açıldığı yıl itibariyle öğretim kadrosu hemen hemen yok sayılabilecek Arifiye Köy Enstitüsü'nde Balkır tarafından kadro tamamlama çalışmaları başlatılmış ve 1940 yılından 1943 yılına kadar bu enstitüye 41 öğretmen atanmıştır.²⁷

Arifiye Köy Enstitüsü'ne koşulları açısından bakıldığında durumun elverişsiz olduğu dikkati çekmektedir. Müdür Balkır, bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Enstitümüzün kuruluşlarının günün ve geleceğin gereksemelerine uyacak biçimde yerleşip çoğalması, genişlemesi olanakları çıkmazdaydı kanımca. Demiryoluna paralel olarak düşürülen ana yapının gerisinde, yanında girişilecek işlerin yolu tıkalıydı. Mutfak,

21 Yasemin Akkafa, a.g.t., s. 50.

22 Barış Arslan, a.g.t., s. 56; Yasemin Akkafa, a.g.t., s. 52.

23 Nureddin Ergin, *Arifiye Öğretmen Okulu ve Tarihçesi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1968, s. 10-11.

24 Arifiye Köy Enstitüsü hakkında bilgi için bkz.: Zekeriya Esen, “Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri (1940-1946)”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

25 1902 yılında Bursa'da, bugünkü Mustafa Kemalpaşa (eski adıyla Kirmasti) kasabasında doğan Süleyman Edip Balkır, Bizans'a karşı çok önce bu kente iskân edilmiş uç beylerinden Karabey soyundandır. Babası Hacı Mehmet, annesi Hacı Hanife'dir. 1921 yılında Bursa Darülmüallimininden mezun olmuş ve Kirmasti ilçesi Koşuboğazi Kariyesinde (köyünde) öğretmenliğe başlamıştır. 1928'de İstanbul ili İlköğretim Müfettişliği'ne atanmıştır. 1937'den başlamak üzere Eskişehir Mahmudiye ve Kastamonu Göl Eğitim Kursu'nun kurucu müdürlüğünü yapmıştır. 1940 yılında yeni kurulacak Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 1946'da İstanbul Teknik Üniversitesi Zat (personel) İşleri Müdürlüğü'ne atanan Balkır, 1967 yılında yaş sınırından emekli olmuş, 1978 yılında ise vefat etmiştir. Süleyman Edip Balkır, *Yeni Hızla Köye Doğru*, Kastamonu Gököylüler Vakfı Yayınları: 1, İstanbul, 2002, s. 6.

26 Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945, s. 293. Süleyman Edip Balkır, 25 Ağustos 1940 tarihi itibariyle toplam 153 öğrencinin okula kayıt için geldiklerini belirtmektedir. Balkır; Kocaeli'den 50, Bursa'dan 45, Bolu'dan 53, İstanbul'dan 6 ve Bilecik'ten 19 öğrenci geldiğini nakletmedir. Ancak öğrenci sayılarının toplamı 153 değil, 173'tür. Süleyman Edip Balkır, *Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü*, s. 83. Kadro eksikleri tamamlanarak kayıtlar 30 Ağustos 1940'kapatılmıştır. Balkır, a.g.e., s. 91.

27 Bu öğretmenlerden 2'si Yüksek Köy Enstitüsü, 4'ü Gazi Eğitim Enstitüsü, 17'si Öğretmen Okulu, 4'ü Ziraat Okulu mezunudur. Diğer 14 öğretmen ise meslek ve sanat okulu mezunudur. Balkır, a.g.e., s. 103.

yemekhane, revir, yatakhane, hamam, küçük marangozluk, demircilik işlikleri, ahır, kümes, kooperatif, resim-iş atelyesi, helâ... avuç içi kadar alanımızı doldurmuştu. Kamulaştırarak ya da satın alarak genişlettiğimiz topraklar, tarım çabalarımızın bütün isteklerini karşılayacak genişlikte bile değildi.”²⁸

Köy Enstitüleri'nin kuruluşunun II. Dünya Savaşı sürecine rastlaması Balkır'ın belirtmiş olduğu çıkmazların önemli nedenlerinden biridir. Savaş dışında kalınmış olmasına karşın savaşın Türkiye ekonomisine ve topluma önemli etkileri olduğu ve ekonomik gelişme sürecine olumsuz bir şekilde yansıdığı yalın bir gerçektir. Çünkü savaş; hayat pahalılığı,²⁹ işe sorunları ve karaborsa sonucunda ortaya çıkan açlık, sefalet ve yoksulluk gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Böyle bir süreçte kurulmuş olan Arifiye Köy Enstitüsü'nün de Balkır'ın bahsetmiş olduğu çıkmazlarda olması dönemin şartları açısından beklenilebilir bir durumdur.³⁰ Özellikle 23 Kasım 1940 tarihinde güvenlik gerekçesiyle İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale ile birlikte Kocaeli'de de sıkıyönetim ilan edilmesi³¹ şartların zorlaştığının ve zorlaşacağına bir kanıtı gibidir. Kısıtlı bir bütçeyle ve diğer olanakların kısır döngüsü içerisinde enstitünün yapılanmasını devam ettirebilmek enstitü ailesinin karşısına aşılması zor bir durum olarak çıksa da bu durumun da üstesinden gelindiğini söylemek gerekir.

İş içinde eğitim ilkesinden hareketle, Arifiye Köy Enstitüsü'nde de eğitim-öğretim alanı uygulama alanıyla birleştirilmiş ve üretime dayalı bir eğitim modeliyle dönemin zor şartları hafifletilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, özellikle Köy Enstitüleri'nin öğretim programları oluşturulurken dönemin ve enstitülerin kuruldukları bölgelerin koşullarının göz önünde bulundurulduğu dikkati çekmektedir.

Köy Enstitüleri Öğretim Programlarında Balıkçılık Dersleri

Köy Enstitüleri'nde, 1943 yılına gelinceye kadar, Maarif Vekilliği tarafından yayınlanmış herhangi bir öğretim programı olmadığından; her enstitü yine Maarif Vekilliği'nin direktifleri doğrultusunda, kendi bölgesinin özelliklerine göre³² bir program hazırlamış ve Vekilliğin onayı doğrultusunda hazırlamış olduğu programı uygulamaya koymuştur. 1943 yılına gelindiğinde ise bir öğretim programı oluşturulmuş; böylelikle her ders ve işin amacı, kapsamı, yöntemi, konuları ve ders saatlerini gösterir çizelgeler belirlenmiştir. Hazırlanan ilk program, yayınlandığı yıl dolayısıyla 1943 yılı öğretim programı ya da kısaca 1943 programı olarak anılmaktadır. 1943 yılı öğretim programında, öğrencilerin beş yıllık öğrenim süreleri boyunca yapılması planlananlar Tablo 1'de gösterilmiştir:

28 Edip Balkır, *Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)*, s. 121.

29 Kocaeli'de hayat pahalılığının büyük oranda yansıdığı belki de en önemli gıda maddesi ekmeği. M. Hikmet Bayar anılarında ekmeğe yansıyan pahalılığı şöyle nakletmektedir: "1930'lu yılların başlarında 1 okka (1238 gram) somun ekmeği, 8 kuruşa; 1939 yılı savaş öncesinde; 1 kg.lığı, 10 kuruşa satılırken; savaşın çıkışı ile birlikte 900 gram olarak çıkarılan ekmeğin fiyatı 62 kuruşa yükselmişti. Kaldı ki; bu fiyat verilse bile fırınlardan istenilen miktarda ekmeği satın almak mümkün değildi. Çünkü; ekmeği karneye bağlanmıştı ve mahalle muhtarlarından alınan aylık ekmeği karnelerinin günlük kuponları karşılığında alınabilmekteydi. Karneler; kişi başına günde ancak yarım ekmeği alınacak şekilde düzenlenmişti. Ağır işçi olanların iki karne hakkı vardı." M. Hikmet Bayar, *Bir Zamanlar İzmit*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 200.

30 Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye (Savaş ve Gündelik Yaşam)*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 52-53.

31 Murat Metinsoy, a.g.e., s. 230.

32 Program, her enstitünün kendi bölgesinin özelliklerine göre hazırladığı için bazı enstitülerde tarla ziraatı, bazılarında meyvecilik, deniz kenarında ya da denize yakın bulunan enstitülerde balıkçılık, arıcılığa elverişli olanlarda ise arıcılık çalışmaları yapılmıştır. Enstitülerde yapılacak spor çalışmaları da muhite göre şekillenmiştir.

Tablo 1. Köy Enstitüleri'nin Beş Yıllık Öğretim Süreleri İçinde Yapılacak Ders, Çalışma ve Tatillerin Haftalara Göre Dağılımı

DERSLER	Hafta
I. Kültür dersleri	114
II. Ziraat dersleri ve çalışmaları	58
III. Teknik dersler ve çalışmalar	58
IV. Beş yıllık sürekli tatiller	30
Toplam	260

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, **Köy Enstitüsü Programları**, Ankara, 2004, s. 108.

Tablo 1'deki verilerden hareketle, 1943 programında en çok sürenin kültür derslerine ayrıldığı görülmektedir. Ziraat ders ve çalışmaları ile teknik ders ve çalışmalara ayrılan süre 58'er haftadır. Bu 58 haftalık planlamada; ziraat dersleri kapsamında öğrencilere bazı enstitülerde balıkçılık dersleri de verilmiş, bu dersler "*Balıkçılık ve su ürünleri bilgisi*" başlığı altında okutulmuştur. Ziraat derslerinin konularıyla ilgili tablo ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Köy Enstitüleri'nin 1943 Programında Ziraat Ders ve Çalışmaları Konuları

1. Tarla ziraatı
2. Bahçe ziraatı, fidancılık, meyvecilik, bağcılık ve sebzeçilik bilgisi
3. Sanayi bitkileri ziraatı
4. Zootekni
5. Kümes hayvanları bilgisi
6. Arıcılık, ipek böcekçiliği
7. Balıkçılık ve su ürünleri bilgisi
8. Ziraat sanatları

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, **Köy Enstitüsü Programları**, Ankara, 2004, s. 109.

Tablo 2'deki ziraat ders ve çalışmaları konuları incelendiğinde, konuların çeşitlilik arz ettiği görülür. Bunun nedeni, ziraat çalışmalarının her enstitünün bünyesine göre düzenlenmesi ve enstitü çıkışlı öğretmenlerin atandıkları köylerde uygulayacakları ziraat çalışmalarının farklılık arz etmesidir. Örneğin, Kastamonu Göl Köy Enstitüsü model alındığında, merkez ya da ilçedeki köylere atanan bir öğretmenin bahçe ziraatı ya da arıcılıkla uğraşabilmesi hedeflenirken, Beşikdüzü Köy Enstitüsü³³ ya da Arifiye Köy Enstitüsü'nden mezun olup deniz kenarına yakın bir yerdeki köye atanan bir öğretmenin balıkçılık ve su ürünleri bilgisiyle donatılı olması hedeflenmiştir. Muhtemelen enstitülerin açıldığı her bölgede balıkçılık çalışmaları yapılamayacağından, 1943 programında da bu ders haftada 2 saat ve dördüncü ile beşinci sınıflarda okutulmak üzere planlanmıştır.

33 Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde balıkçılık atölyesi ilk atölyedir. Enstitü öğrencilerinin balıkçılığı öğrenmelerinin sağlanmasının yanı sıra bu enstitüde fenni balıkçılık da geliştirilmiştir. Güler Yalçın-Filiz Kamacıoğlu, **Beşikdüzü Köy Enstitüsü Hikayesi** Bitmedi, Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği (KAVEG), İstanbul, 2007, s. 12.

Tablo 3. Köy Enstitüleri'nin 1943 Programında Ziraat Ders ve Çalışmalarına Ayrılacak Haftalık Ders Saati Sayısı

Ziraat Ders Çalışmaları	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V
I. Tarla ziraati	-	3	4	2	1
II. Bahçe ziraati	8	4	3	3	2
III. Sanayi bitkileri ziraati ve Ziraat sanatları	-	-	1	1	2
IV. Zootekni	1	2	2	1	2
V. Kümes hayvancılığı	2	2	-	-	-
VI. Arıcılık ve ipek böcekçiliği	-	-	1	2	2
VII. Balıkçılık ve su mahsulleri	-	-	-	2	2
Toplam	11	11	11	11	11

Not: Ziraat derslerine kız ve erkek bütün öğrenciler devam eder. Yalnız ziraat çalışmalarında kız ve erkek talebelenin özelliklerine göre konular seçilir.

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, **Köy Enstitüsü Programları**, Ankara, 2004, s. 112.

1947 yılına gelindiğinde öğretim programı yeniden düzenlenmiş ve bu program Köy Enstitüleri 1947 yılı öğretim programı ya da kısaca 1947 programı olarak anılmıştır. 1947 programında da, 1943 programında olduğu gibi dersler üç kategoriye ayrılmış; ancak ders adlarında değişikliğe gidilmiştir. Buna göre; “kültür dersleri” yerine “genel bilgi dersleri”, “ziraat ders ve çalışmaları” yerine “tarım ders ve uygulamaları”, “teknik dersler ve çalışmalar” yerine ise “sanat dersleri ve atelye çalışmaları” ifadeleri kullanılmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki; balıkçılık dersleri 1943 programında yer almasına rağmen 1947 programında yer almamıştır.

Arifiye Köy Enstitüsü'nde Balıkçılık Çalışmaları

Arifiye Köy Enstitü'nün kuruluş yıllarında ziraat dersleri kapsamında okutulan ve uygulamalı olan derslerden biri de “Balıkçılık ve su mahsulleri” dersidir. Kocaeli yöresinin su kaynakları açısından zengin olması nedeniyle, Arifiye Köy Enstitüsü'nde bu dersin uygulaması hem Sapanca Gölü'nde hem de İzmit Körfezi'nde yapılmıştır.

Sapanca Gölü'nde Balıkçılık

Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde bile adı geçen Sapanca Gölü, çok uzun yüzyıllardır balıkçılık konusunda zengin bir göl olarak tarihe geçmiştir. Evliya Çelebi, bu gölde 70-80 çeşit balık olduğunu, insanların bunlardan avlanıp kâr ettiklerini, alabalık, sazan, turna ve luna balığı gibi tatlı su balıklarının çok lezzetli olduklarını dile getirmiştir.³⁴ Evliya Çelebi'nin belirttiği çok sayıda balık türüne rağmen, erken Cumhuriyet döneminde Sapanca Gölü'nde beş-altı tür balık bulunduğunu dile getirenler de vardır.³⁵

Balıkçılık yönünden elverişli olan Sapanca Gölü'nün Arifiye Köy Enstitüsü'nün üç kilometre kadar batısında yer alması, bir başka deyişle enstitüye yakın olması birçok avantaj sağlamıştır. Göl sayesinde yüzme bilmeyen öğrenciler yüzmeyi öğrenmiştir.³⁶ Hatta bu yüzme seferberliğinin yapıldığı günlerden birinde İlköğretim Genel Müdürü İsmail

34 F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit, 2008, s. 43.

35 Bkz.: Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945, s. 305.

36 S. Edip Balkır, *Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)*, s. 249.

Hakkı Tonguç³⁷ da yer almış ve Sapanca Gölü'nden neden balık tutulmadığı konusunda Balkır'dan bilgi istemiştir. Balkır ise verdiği yanıtta uzun yıllardır bölge halkının Sapanca Gölü'nü verimsiz olarak tabir ettiklerini ve uzun yıllardır balıkçılık konusunda dikiş tutturamadıklarını dile getirmiştir. Aradan geçen kısa zaman zarfında, Tonguç bu konuya el atmış ve Münakalât (Ulaştırma) Bakanlığı Balıkçılık Müttehassısı İsmail Özkul'u konuyla ilgili inceleme yapmak üzere görevlendirmiştir. Özkul, enstitü öğretmenlerinden Muammer Köseataç'ı da yanına alarak Sapanca Gölü'ne gitmiştir. Yaptığı incelemeler sonucunda Gölü balıkçılık açısından elverişli bulmuş ve burada balıkçılık çalışmalarının yapılabilmesi için iki kayık ve iki ağın yeterli olacağını belirtmiştir. Enstitüde yeterli finansman olmadığı için İstanbul'daki Balık Pazarı'nda İsakidis adlı bir tüccardan kredi alınarak gerekli olan kayık ve ağlar satın alınmıştır. 1941 yılının Ağustos ayında çalışmalara başlanmış ve balık mevsimi olmamasına rağmen Eylül ayına kadar 938 kilo çeşitli cinslerde balık avlanmıştır. En önemlisi, enstitü öğrencilerinin yemek programında haftada ortalama iki kez balık yer almıştır. Ekim ayına gelindiğinde ise, iki ayda avlanan balık miktarı 3000 kiloya ulaştığı gibi, bu balıklar enstitü yemekhanesinde kullanılmayan haricinde Adapazarı ve Sapanca'da satılarak enstitüye gelir elde edilmiştir.³⁸ 1942 yılına gelindiğinde ise balıkçılık çalışmalarının daha kolay yürütülebilmesi için bir balıkhaneye yapılmıştır. Balıkhanede geniş bir balkon, bunun arkasında öğrencilerin yatacağı geniş bir salon; alt katta avadanlıkların konacağı yer ile tuzlu balıklar için 20 tonluk havuzlar yer almıştır. Balıkhaneye ve balıkçılık çalışmalarıyla ilgili Balkır şöyle söylemektedir:

"16.V.1942'de balıkhaneyi işletmeye açma töreni düzenledik. Tren yolcularının görebileceği biçimde ve büyüklükte, duvara «Köy Enstitüsü Balıkhanesi» diye yazılmıştı. Bunun üstünü bezle kapadık. Perde açar gibi örtüyü çekince bu yazı çıktı ortaya. Çocukların, başlarında Muammer Köseataç'la Hikmet Öz'ün çabalarıyla hiç yoktan meydana çıkarılan bu güzel kurumun Enstitümüz için uğurlu ve verimli olması dileğinde bulundum. Millet de coştı, eğlendi ve arkadan da harıl harıl çalışmaya başladı.

37 1897 yılında Silistre'de Totrakan sancağının Tataratmaca Köyü'nde dünyaya gelen Tonguç, orta halli bir çiftçi ailesinin büyük oğludur. 1913'te Silistre Rüştiyesi'ni bitirmiş ve 1914'te Kastamonu Öğretmen Okulu'na başlamıştır. 1916'da Kastamonu'dan İstanbul Öğretmen Okulu'na nakledilmiş ve bu okulu 1918'de bitirerek yirmi kadar arkadaşıyla birlikte Almanya'ya öğrenime gönderilmiştir. 1919 yılının ortalarına kadar Karlsruhe yakınındaki Ettlingen'de öğretmen seminerine devam eden Tonguç, I. Dünya Savaşı'nın bitmesi üzerine 1919'da yurda dönüşünde Eskişehir Öğretmen Okulu'nun resim-elışleri ve beden eğitimi öğretmenliğine atanmıştır. 1921-1922 yıllarında öğrenimini tamamlamak üzere tekrar Almanya'ya gönderilmiş ve bu sefer yurda dönüşünde Konya Lisesi resim öğretmenliği görevine başlamıştır. Bu okulda ek olarak, resim-elışleri ve beden eğitimi derslerini de yürütmüştür. Tonguç, Nisan 1924'te ayında Ankara Öğretmen Okulu'nda altı ay kadar bir süre görevlendirildikten sonra aynı yılın Ekim ayında Adana Erkek Öğretmen Okulu'na atanmış, 1926'da ise Maarif Vekâleti Levazım ve Alâtdersiyeye Müzesi Müdürü olmuştur. Aynı yıl Bakanlık İnşaat Komisyonu'na üye olarak atanmış ve sonra bu komisyonun başkanlığını yürütmüştür. 1929'da ders araçları almak ve incelemeler yapmak üzere İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Almanya ve Avusturya'da iki ay süren bir geziye çıkan Tonguç, aynı yılın Aralık ayında Gazi Orta Öğretmen Okulu elışleri öğretmenliğine atanmıştır (ek görev). 1932-33 ders yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Şubesi'ni kurmuş, 1934-1935 yıllarında aynı enstitünün müdürlüğüne vekalet etmiş ve Ağustos 1935'te İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne vekaleten atanmıştır. 1938'de ilköğretim teşkilâtlarını incelemek üzere Bulgaristan, Macaristan, Yugoslavya, Avusturya ve Almanya'da iki ay süren bir geziye çıkmıştır. 1940'da İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne asaleten atanan Tonguç, 1946'ya kadar bu görevi yürütmüştür. 1949 yılında Ankara Atatürk Lisesi resim-elışleri öğretmenliğine atanmış, 1953'te emekliliğini isteyerek ertesi yıl emekli olmuştur. Temmuz 1954'te ayında yaklaşık üç ay sürecek bir Avrupa gezisine çıkan Tonguç, Hollanda, Almanya, Avusturya, İsviçre ve İtalya'ya gitmiştir. İsviçre'de Pestalozzi Çocuklar Köyünü inceleyen Tonguç, Ekim ayında yurda dönmüştür. 1958 yılında ise tedavi için Almanya'ya gitmiş, 10 Nisan'dan 27 Mayıs'a kadar hastanede yatmıştır. 19 Haziran 1958'de iyileşmiş olarak yurda dönmüş, bundan yaklaşık iki yıl sonra 24 Haziran 1960'da hayatını kaybetmiştir. 1927 yılında *"Elišleri Rehberi"* başlıklı ilk kitabı basılan Tonguç, 1927-1952 yılları arasında birçok başarılı yayına imza atmıştır: *Elišleri Rehberi* (1927), *Mürebbinin Ruhu* (1931), *Resim-Elišleri ve Sanat Terbiyesi* (1932), *İş ve Meslek Terbiyesi* (1933), *Kerschensteiner* (1933), *Almanya Maarifi* (1934), *Köyde Eğitim* (1938), *Canlandırılacak Köy* (1939), *İlköğretim Kavramı* (1946), *Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü* (1952). Tonguç'a Kitap, İstanbul, Ekin Basımevi, 1961, s. 5-9; İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, s. 3-5. İsmail Hakkı Tonguç ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi, Eylemi*, İstanbul, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2009; Güler Yalçın, "İsmail Hakkı Tonguç'u Yaşatmak Zamanıdır!", *Cumhuriyet*, 22.06.2007, s. 2.; Güler Yalçın, "Tonguç, Bağımsızlığımız ve Sorumluluklarımız", *Cumhuriyet*, 29.06.2009, s. 2.

38 S. Edip Balkır, *Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)*, s. 252-254.

Bakanlığın isteği üzerine yollanmış 1.X.1942 tarih ve 569 sayılı raporunda balıkçılık üstüne yapılmış çabalar şöylece özetlenmiştir: «1941 yılında 3.000 kilo, 1942 yılında 12.000 kilo balık tutulmuştur. Balıkçılık işleri için bir tane iki, bir tane de üç çifte kayıkla 6 tonluk motor; iki büyük ıgırıp, iki uzatma ağı vardır.»

İstanbul'daki balık tüccarı İsakidis'e motor, ağı ve kayıklar için 3600 lira borcumuzu ödedik. Ayrıca krediyle aldığımız ipliklerle derin sularda balık avı için Ömer Reis'in göstericiliğiyle parakete yapıldı (yüz iğneli). Göl'de bulunan balıkların türü pek zengindi: 10, 15, 20 kiloluk eti beyaz yayın başta gelir. Turna, tatlı su levreği, sazan göl alabalığı, kızıl kanat balıkları pek boldur. Gelişigüzel her yere ağı atılamıyordu. Birçok yerler sınıandı. Göl'ün verdiği ürün, günü gününe uymazdı. Ortalama 100-300 kilo kadardı. Elbet bu, Enstitümüz için çok geliyordu. Fazlasını, Döner Sermaye'miz Sapanca'da, Adapazarı'nda satıyordu. Adapazarı'nda balığın fiyatını, madrabazlar birleşip öldürüyorlardı. Kaşkarıkoçular öylesine bedavaya getiriliyorlardı ki uğraşlarımızı, buna üzülmemek elde değildi. Gerçi ucuz balık yedirerek halka hizmetten mutlu idik. Ama en azından emeklerin karşılığını beklemek de hakkımızdı. Boşuna uğraşmak düşüncesi, çocuklardaki çaba gücünü sifra düşürmüyordu ama onları telâşlandırmıyor da değildi. Tam bu sırada kız öğretmenlerden birisinin babası, Göl'den çıkardığımız bütün balıkları satmaya istekli çıktı. Adapazarı'nda bir dükkân açtı. Artık halk araçların insafına kalmaktan kurtulmuştu. Döner Sermaye Komisyonu'nun saptadığı fiyatla satış yaptırılıyordu. Belli bir kâr alan bu satıcının emeği karşılıyor, halk da aldatılmaktan kurtuluyor, ucuz balık yiyebiliyordu.”³⁹

Balık avlama ve satma işlerinin dışında balık tuzlama işi de enstitü için önemli bir faaliyetti. Balıkların tuzlanmasıyla birlikte hem öğrencilere tuzlama işi öğretilmiş olup hem de balıklardan uzun süreli olarak istifade edilmiştir. Ancak tatlı su balıkçılığının yanı sıra tuzlu su balıkçılığının yapılıp yapılamayacağı gündeme gelmiş ve bu kez balıkçılık çalışmaları İzmit Körfezi'nde yürütölmeye başlanmıştır.

İzmit Körfezi'nde Balıkçılık

1940'lı yıllarda İzmit Körfezi'ndeki balıkçılık çalışmalarının geneliyle ilgili şu sözler dikkat çekicidir:

“O yıllarda İzmit Körfezi'nde kefal, levrek, tekir, mercan, pisi, lüfer, dil, minekop gibi yerli balıklar dışında torik, palamut, kolyos, sardalya gibi gezgin balıklar ayrıca istakos ve böcek (kerevit) bulunurdu. Dalyanlar ilkel bir yöntem olsa da en çok gelir bunlardan elde edilirdi. Dalyan avcılığında prensip, balıkların yoluna bir anlamda tuzaklar kurmaktır. Lider balık, bırakılan girişten geçince diğerleri de onu takip eder ve tüm sürü içeri alınınca kapak kapatılırdı.”⁴⁰

O dönemde Arifiye Köy Enstitüsü'nde balıkçılık çalışmaları Sapanca Gölü'nün yanı sıra İzmit Körfezi'nde de yapılmaya başlanmış ve çalışmalar Balıkçılık Başkanı Muammer Köseataç'ın yönetiminde sürdürölmüştür. Enstitü Müdürü Balkır, Muammer Köseataç'la Körfez'deki balıkçılık çalışmalarına başlama hikâyelerini şu sözlerle nakletmektedir:

“Muammer dedi ki:

- Edip'çığım, bizim işimiz eksik kalacak, eğer bir de deniz avcılığı yapmazsak.
- Peki ama Muammer'ciğim, bunu neden gerekli görüyorsun? Konuşalım bir kez.
- Bizim öğrenciler arasında epeyce kıyı çocuğu var. Göl sularında yeteri kadar çalıştılar. Balıkçılık tekniğinde adamakıllı piştiler. Şimdi de deniz kıyısında oturanlardan bir ekip

³⁹ A.g.e., s. 256-257.

⁴⁰ F. Yavuz Ulugün, Kocaeli ve Çevresi Denizcilik Tarihi, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit, 2009, s. 164.

kuralım. Çekelim gidelim Körfez'e. Göl'deki işleri ufaktan yine sürdürüelim. Çocuklar artık Göl'ün içini, dışına çevirdiler. Benim Körfez'i iyi tanıdığımı söylemek gerekmez elbet. Ayrıca Körfez'deki Ereğli'den iyi tanıdığım çok pişkin usta bir balıkçıyı yanımıza alacağız reis olarak. Amaç, Körfez balık kurdunun ustalığından faydalanmaktır tabii.

- Peki ama, Göl'den Köfez'e takımları taşımak, kayığı, motoru aktarmak zor değil mi?

- Yok canım, bize bir araba verdin mi, yükleriz bunları tamam."⁴¹

Planlandığı üzere Körfez'e gidilmiş; istavrit, sardalya, tekir, barbunya ve mercan gibi çeşitli cinslerde balıklar avlanarak Arifiye Köy Enstitüsü'nde artık tuzlu su balıkçılığı da yapılmaya başlanmıştır. Balkır, Körfez'deki balıkçılık çalışmalarını şu sözlerle anlatmaktadır:

"Ve kayık, motor, ağlar, battaniyeler, kap - kaçak arabaya yüklendi. Muammer, çocuklar, İzmit Körfezi'ne göç ettiler. Bizim balıkçılar Körfez'e gittikten bir hafta sonra haberin ucu görüldü: Güneyde Yalova'ya Kuzeyde de Darıca'ya kadar bütün kıyılar taranıyor, avcılık yapılıyor, işler çok iyi gidiyor. Bütün çocuklar, Körfez'deki bu balıkçılıktan pek memnunmuşlar. Değişik postalarla yürütülen bu avcılık, eldeki takımlarla sürdürülmüş. Gününe göre istavrit, sardalye, tekir, barbunya, mercan... gibi türlü balıklar tutuluyormuş. Bunlardan bir bölümü Enstitü'ye yollanıyordu. Bir kısmı da orada yeniliyormuş. Körfez'deki işler bitmiş, son ekip de takım - taklavat dönmüştü."⁴²

Sonuç Yerine

Arifiye Köy Enstitüsü'nün gerek Sapanca Gölü, gerekse İzmir Körfezi'ndeki balıkçılık çalışmalarının enstitü yaşamına birçok katkı sağladığını söylemek gerekir. Bunlardan ilki, enstitü öğrencilerinin bu sayede yüzme öğrenmesidir. Diğerleri, balıkçılık çalışmaları kapsamında öğrencilere kayık kullanma, kürek çekme, balık avlama ve tuzlama gibi birçok teknik konunun öğretilmesiyle öğrencilerin balıkçılık konusundaki yeteneklerinin geliştirilmesidir. Böylelikle tıpkı diğer enstitülerde olduğu gibi Arifiye Köy Enstitüsü'nde de iş içinde eğitim ilkesiyle enstitü yaşamı zenginleştirilmiştir.

Balıkların tuzlanması ve balıklardan hazırlanan yemek çeşitleri ise enstitü yemekhanesinin vazgeçilmezleri olmuştur. II. Dünya Savaşı gibi özellikle ekonomik olarak zor bir süreçte, enstitülerde öğrenci başına düşen yiyecek miktarının ne kadar kısıtlı olduğu dikkate alındığında balıkçılık faaliyetleriyle enstitü yemekhanesine katkı sağlanması iş içinde eğitimin en çarpıcı örneklerinden biridir. Bunun yanı sıra, avlanan balıkların fazlasının gerek dışarıya gerekse döner sermayeye satışı yapılarak enstitüye gelir elde edilmesi ise dikkate değer bir husustur.

41 Edip Balkır, *Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)*, s. 263-264.

42 A.g.e., s. 264.

KAYNAKÇA

KİTAP ve MAKALELER

- Aydın, Baha Mutlu **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Balkır, Süleyman Edip, **Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)**, Ankara, Hür Yayınevi, 1974.
- Balkır, Süleyman Edip, **Yeni Hızla Köye Doğru**, Kastamonu Gököylüer Vakfı Yayınları: 1, İstanbul, 2002.
- Bayar, M. Hikmet, **Bir Zamanlar İzmit**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Ekinci, Necdet, **Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine (1923-1950)**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997.
- Ergin, Nureddin, **Arifiye Öğretmen Okulu ve Tarihçesi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1968.
- Gedikoğlu, Şevket, **Evreleri, Getirdikleri ve Yankıları ile Köy Enstitüleri**, İş Matbaacılık, Ankara, 1971.
- Kirby, Fay, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, yay. haz.: Engin Tonguç, Güldiken Yayınları, Ankara, 2000.
- Koç, Nurgün, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İdeal Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Koçak, Cemil, "İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye", **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940**, İstanbul, YKY, 2002, 316-360.
- Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, **Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar**, yay. haz.: Mustafa Aydoğan, Ankara, 2000.
- Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, **Köy Enstitüsü Programları**, yay. haz.: Niyazi Altunya, Ankara, 2004.
- Metinsoy, Murat, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye (Savaş ve Gündelik Yaşam)**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.
- **Tonguç'a Kitap**, İstanbul, Ekin Basımevi, 1961.
- Tonguç, Engin, **Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi, Eylemi**, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İstanbul, 2009.
- Tonguç, Engin, **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç**, Ant Yayınları, İstanbul, 1970.
- Tonguç, İsmail Hakkı, **İlköğretim Kavramı**, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Ulugün, F. Yavuz, **Kocaeli ve Çevresi Denizcilik Tarihi**, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit, 2009
- Ulugün, F. Yavuz, **Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi**, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit, 2008.
- Uyar, Bahattin, **Tonguç'un Eğitimcileri**, Öğretmen Dünyası, Ankara, 2000.
- Yalçın, Güler - Kamacıoğlu, Filiz, **Beşikdüzü Köy Enstitüsü Hikayesi Bitmedi**, Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği (KAVEG), İstanbul, 2007.
- Yüce, Rifat, **Kocaeli Tarih ve Rehberi**, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945.

TEZLER

- Akkafa, Yasemin, "Köy Eğitimcileri Kanunu ve Türk Millî Eğitiminde Uygulanması", Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.
- Arslan, Barış, "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Köy Eğitimcileri Projesi", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Esen, Zekeriya, "Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri (1940-1946)", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Eser, Gülşah, "Köy Enstitüleri'nde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

GAZETE YAZILARI

- Yalçın, Güler, "İsmail Hakkı Tonguç'u Yaşatmak Zamanıdır!", **Cumhuriyet**, 22.06.2007, s. 2.
- Yalçın, Güler, "Tonguç, Bağımsızlığımız ve Sorumluluklarımız", **Cumhuriyet**, 29.06.2009, s. 2.